

अखितयार र महालेखा प्रतिवेदनमा विद्यालय तहमा हुने अनियमितता

अखितयार र महालेखाका प्रतिवेदनले विद्यालय तहको शिक्षामा हुने गरेका अनियमितता विशेष गरी भौतिक निर्माण कार्य, शिक्षक र विद्यार्थी संख्या स्फीति तथा आयव्ययको हिसाबकिताब राम्ररी नराखेको जस्ता पक्षसँग सम्बन्धित छन् र यी बुँदाअन्तर्गत हरेक वर्ष अनियमितता हुने गरेका छन्।

ने पालको शिक्षा क्षेत्रले समग्र राष्ट्रिय बजेटको सबैभन्दा ठूलो हिस्सा वर्षेनि पाउदै आएको छ, जसको अधिक भाग विद्यालयीय शिक्षामा खर्चिछन्। त्यसमाथि, एक-डेढ दशकक्यता थालिएको 'खर्चको विकेन्द्रीकरण' ले गर्दा विद्यालयीय शिक्षा बजेटको ठूलो अंश सम्बन्धित विद्यालयमार्फत नै खर्च हुन्छ। राज्यकोषबाट छुटचाइएको रकमको यथोचित प्रयोग हुनु स्वाभाविक अपेक्षा हो। तर शिक्षामा विभिन्न किसिमका आर्थिक अनियमितता हुने गरेका रिपोर्ट सञ्चारमाध्यमका अलावा सार्वजनिक वित्तको हरहिसाब राख्ने राज्यका निकाय स्वयंले गर्दै आएका छन्। सार्वजनिक खर्चको अन्तिम लेखापरीक्षण गर्ने राज्यको निकाय महालेखापरीक्षकको कार्यालय (महालेखा) ले शिक्षामा ठूलो बेरुज रहदै आएको कुरा औल्याउदै आएको छ। त्यसैगरी अखितयार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग (अदुआ) मा दर्ता भएका अनियमितता सम्बन्धी उजुरीमध्ये क्षेत्रगत आधारमा सबैभन्दा बढी शिक्षासँग सम्बन्धित छन्। विद्यालय तहमा भएको आर्थिक अनियमितता केलाउने यस रिपोर्टमा राज्यका यिनै दुई निकाय – मलेपका र अदुआ – का २०६७ देखि २०७१ सालसम्मका वार्षिक प्रतिवेदनलाई मुख्य आधार बनाइएको छ।

भौतिक निर्माणमा अनियमितता

अदुआ र महालेखाका वार्षिक प्रतिवेदन अनुसार अनियमितताको एउटा महत्त्वपूर्ण पाटो विद्यालयमा हुने भौतिक निर्माण कार्यसँग जोडिन्छ। यस्तो अनियमितता लागत अनुमान तयार गर्ने प्रक्रियादेखि नै शुरू हुन्छ र निर्माण कार्य चलज्ञेल तहगतमा जारी रहन्छ। कतिपय जिल्ला शिक्षा कार्यालयले नै भवन निर्माण कार्यमा लागत अनुमान र विद्यालयले माग गरेको भन्दा बढी रकम निकासा गरेका छन्। महालेखाको २०६७ को प्रतिवेदन अनुसार जिशिका, बकाडले तीन उच्च माध्यमिक विद्यालयलाई भवन निर्माण र घेरबारका लागि विद्यालयले मागेभन्दा रु.६ लाख ५५ हजार बढी निकासा गरेको थियो। कतिपय जिशिकाले भवन निर्माणको नाममा पहिल्यै रकम पाइसकेका विद्यालयलाई विना आधार दोहोऽयाएर थप निकासा दिएको छन्। महालेखाका अनुसार २०६७ मा जिशिका, कपिलवस्तुले विगतमा भवन निर्माण रकम पाएका २२ विद्यालयलाई प्रतिविद्यालय रु.५३ हजार ७०५ का दरले रु.११ लाख ८२ हजार थप निकासा दिएको थियो जबकि ती विद्यालयलाई त्यसभन्दा अधिल्लो वर्ष मात्र महार्गी बापत रु.२३ लाख १० हजार थप रकम निकासा भैसकेको थियो।

निर्माण गर्ने सिलसिलामा पनि सरकारी बजेट अनियमित तरीकाले खर्च भएको छ। अदुआको २०६६ को प्रतिवेदन अनुसार रौतहटका विद्यालय व्यवस्थापन समिति (विव्यस) अध्यक्ष र प्रधानाध्यापक (प्रअ) ले विद्यालय भवन निर्माणका क्रममा प्रयोग भएभन्दा बढी सामग्रीको बिल पेश गरी रकम सम्बन्धित अधिकारीबाट असुलउपर गरिने" कानूनी व्यवस्था छ। तर महालेखाका अनुसार केही जिशिकाले तोकिएको राहत कोटाभन्दा बढी निकासा गरेको र कोटा बदर गरिसकिएको अवस्थामा पनि तिनै शिक्षकका नाममा पुनः खर्च गरेको देखिन्छ। उदाहरणका लागि जिशिका धनुषाले २०६६ तथा २०७० मा ४६७ राहत कोटामा ५२६ शिक्षक नियुक्त गरी रु.५३ लाख ५५ हजार तलब खर्च निकासा गरेको थियो।

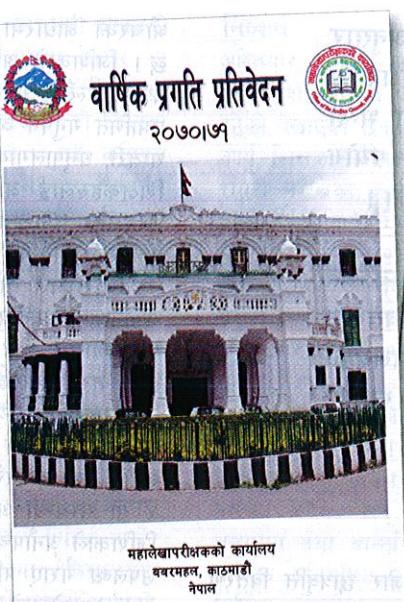
प्रचलित नियम विपरीत एउटै शिक्षकले एकै समयमा दुई वटा संस्थामा रहेर दोहोरो तलब सुविधा लिएका घटना पनि प्रतिवेदनमा उल्लेख छन्। अदुआको प्रतिवेदनमा उल्लेख भएका यस्ता घटना प्रायः जसो एउटै शिक्षकले विद्यालयकै प्राङ्गणमा सञ्चालित उच्चमाध्यमिक तथा क्याम्पसमा पनि सँगसँगै अध्यापन गर्ने र विव्यसको सहमतिमा लिने दोहोरो तलब सुविधासँग सम्बन्धित छन्। केही विद्यालयमा प्रअ र अन्यले अवकाशपछि पनि भत्ता एवं अन्य सुविधा लिएका छन्। कतिपयमा प्रअ र विव्यसका अध्यक्षले आपसी मिलेमतोमा शिक्षक नियुक्ति हुनुअगावै तलब निकासा गरी हिनामिना गरेका छन् भने अन्य केहीमा शिक्षकको तलब, सञ्चय कोष, नागरिक लगानी कोष र छात्रवृत्तिको रकम वैकबाट छिकी आफूखुशी खर्च गर्ने गरेको पाइन्छ। केही जिशिकाले एउटै शिक्षकका निमित एकै संस्थामा दुई तहमा दोहोरो तलब निकासा गरेका छन्। अऽ केहीले त विद्यालयमा हाजिरी र अध्यापनबेगर तै शिक्षकलाई जिशिकाबाटै नियमविपरीत तलब भुक्तानी पनि गरेका छन्। कतिपय जिशिकाले प्राथमिक तथा निम्नमाध्यमिक तहका शिक्षकलाई नियम विपरीत अस्थायी बढुवा गरी बढी तलब दिएका छन्। मलेपकाको २०६७ को प्रतिवेदन अनुसार जिशिका खोटाडले १६ जना शिक्षकलाई अस्थायी बढुवा गरी रु.१ लाख ३७ हजार बढी तलब निकासा दिएको थियो भने कपिलवस्तुले ५ शिक्षकलाई बढुवा गरी रु.१३ लाख ६६ हजार र रुपन्देहीले ११ शिक्षकलाई अस्थायी बढुवा गरी रु.१ लाख ३८ हजार बढी तलब निकासा दिएको थियो।

प्रतिवेदन पारित भएकोमा यो वर्ष कुनै पनि जिल्लामा तलबी प्रतिवेदन पारित भएको देखिएन।" फलस्वरूप स्वीकृत दरबन्दीभन्दा बढी शिक्षकको तलब र अवकाश प्राप्त शिक्षकको समेत तलब विद्यालयमा निकासा गरिएको छ।

'सबैका लागि शिक्षा' अभियान अन्तर्गत भर्ना गरिएका थप विद्यार्थीको चाप धान्नका लागि प्रयोगमा आएको 'राहत' शिक्षकको अवधारणा पनि अनियमितताको अवयव बन्न पुगेको छ। शिक्षा नियमावली, २०५६ को नियम १७६ मा "स्वीकृत दरबन्दीभन्दा बढी शिक्षक नियुक्त गर्ने, त्यस्ता शिक्षकलाई तलब निकासा गर्ने... पदाधिकारीलाई कानूनबमोजिम कारबाही गरी बढी निकासा वा खर्च भएको रकम सम्बन्धित अधिकारीबाट असुलउपर गरिने" कानूनी व्यवस्था छ। तर महालेखाका अनुसार केही जिशिकाले तोकिएको राहत कोटाभन्दा बढी निकासा गरेको र कोटा बदर गरिसकिएको अवस्थामा पनि तिनै शिक्षकका नाममा पुनः खर्च गरेको देखिन्छ। उदाहरणका लागि जिशिका धनुषाले २०६७ राहत कोटामा ५२६ शिक्षक नियुक्त गरी रु.५३ लाख ५५ हजार तलब खर्च निकासा गरेको थियो।

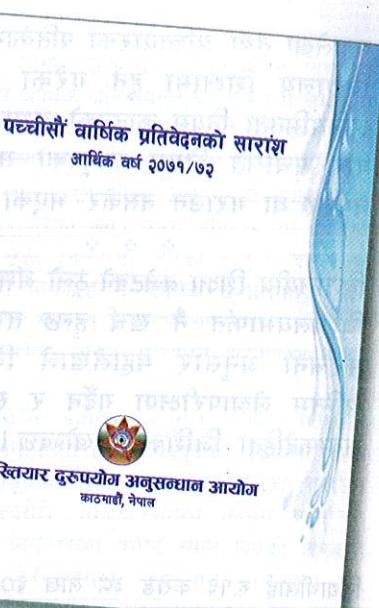
प्रीसीएफ गैर तलबीय, पाठ्यपुस्तक, छात्रवृत्ति आदि रकम फ्ल्यास रिपोर्टका आधारमा विद्यालयमा निकासा गर्नुपर्ने व्यवस्था भए पनि शिक्षा कार्यालयहरूले सो विना तै रकम निकासा गरेको महालेखाले औल्याउदै आएको छ। कतिपय जिशिकाले हरेक वर्ष प्रति विद्यार्थी लागत अन्तर्गतको रकम तोकिएभन्दा बढी निकासा दिएका छन्। महालेखा प्रतिवेदन २०६७ अनुसार जिशिका, बकाडले निर्देशिकाको मर्म विपरीत ५५ हजार ३३० विद्यार्थीका लागि रु.४४ लाख ५० हजार बढी निकासा दिएको थियो भने पाँच विद्यालयलाई उपर्युक्त अनुसारको रकम निकासा दिइसकेपछि दोहोरो पने गरी पुनः रु.११ लाख १ हजार दिएको थियो। यसैगरी, मलेपकाको २०६६ को प्रतिवेदन अनुसार जिशिका सप्तरीले रु.४३ लाख १ हजार बढी भुक्तानी गरेको थियो भने २०६६ मा कान्प्रेपलाञ्चोकले रु.३३ लाख ५६ हजार, रौतहटले रु.३३ लाख, बाँकेले रु.१८ लाख ७५ हजार, मकवानपुरले रु.३ लाख ६८ हजार र सर्लाहीले रु.२ लाख २७ हजार बढी निकासा गरेका थिए। यो क्रम २०७१ मा पनि दोहोरियो जसअन्तर्गत कक्षागत विद्यार्थी संख्याभन्दा घटी भएको अवस्थामा पनि जिशिका दोहोरो तलब निकासा गरेका छन्। अऽ केहीले त विद्यालयमा हाजिरी र अध्यापनबेगर तै शिक्षकलाई जिशिकाबाटै नियमविपरीत तलब भुक्तानी पनि गरेका छन्। कतिपय जिशिकाले प्राथमिक तथा निम्नमाध्यमिक तहका शिक्षकलाई नियम विपरीत अस्थायी बढुवा गरी बढी तलब दिएका छन्। मलेपकाको २०६७ को प्रतिवेदन अनुसार जिशिका खोटाडले १६ जना शिक्षकलाई अस्थायी बढुवा गरी रु.१ लाख ३७ हजार बढी तलब निकासा दिएको थियो भने कपिलवस्तुले ५ शिक्षकलाई बढुवा गरी रु.१३ लाख ६६ हजार र रुपन्देहीले ११ शिक्षकलाई अस्थायी बढुवा गरी रु.१ लाख ३८ हजार बढी तलब निकासा दिएको थियो।

त्यसैगरी दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालन भएका जिल्लामा जिशिकाले विद्यालय खुलेको दिनभन्दा बढी दिनको दिवा खाजा रकम निकासा दिएको कुरा महालेखाले उल्लेख गरेको छ। महालेखाका अनुसार २०६७ मा नुवाकोट, सुनसरी, उदयपुर, रौतहट, काठमाडौं, रोल्पा, सोलुखुम्बुलगायतका जिशिकाले विद्यालयलाई निःशुल्क पाठ्यपुस्तकको रकम दिदा तोकेको भन्दा बढी दरले निकासा दिएका थिए। त्यसैगरी, विद्यालयमा महिला, दलित, अपाङ्गता भएका, लोपोन्मुख, द्रन्दपीडित र जेहन्दार विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति वितरण गर्ने क्रममा कार्यक्रमअनुसार वितरण भएको छात्रवृत्ति रकमको अनुगमन र मूल्यांकन गरी अभिलेख नराखेको कुरा २०६६, २०६६ र २०७० को मलेपका प्रतिवेदनमा उठाइएको छ। महालेखाको २०७१ को प्रतिवेदन अनुसार "सिरहा, धादिङ, कास्कीलगायत २५ जिशिकाले ४ हजार ८०२ विद्यालयका ३ लाख ४४ हजार ५७१

वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन
२०७०/७१

महालेखापरीक्षको कार्यालय
बद्रमाल, काठमाडौं, नेपाल

पच्चीसौ वार्षिक प्रतिवेदनको सारांश
आधिक वर्ष २०७०/७१

प्रीसीएफ गैर तलबीय, पाठ्यपुस्तक, छात्रवृत्ति आदि रकम फ्ल्यास रिपोर्टका आधारमा विद्यालयमा निकासा गर्नुपर्ने व्यवस्था भए पनि शिक्षा कार्यालयहरूले सो विना तै रकम निकासा गरेको महालेखाले औल्याउदै आएको छ। कतिपय जिशिकाले हरेक वर्ष प्रति विद्यार्थी लागत अन्तर्गतको रकम तोकिएभन्दा बढी निकासा दिएका छन्। महालेखा प्रतिवेदन २०६७ अनुसार जिशिका, बकाडले निर्देशिकाको मर्म विपरीत ५५ हजार ३३० विद्यार्थीका लागि रु.४४ लाख ५० हजार बढी भुक्तानी गरेको थियो भने २०६६ मा कान्प्रेपलाञ्चोकले रु.३३ लाख ५६ हजार बढी निकासा दिएको थियो। यसैगरी, मलेपकाको २०६६ को प्रतिवेदन अनुसार जिशिका सप्तरीले रु.४३ लाख १ हजार बढी भुक्तानी गरेको थियो भने २०६६ मा कान्प्रेपलाञ्चोकले रु.३३ लाख ८२ हजार बढी निकासा दिएको थियो। यो क्रम २०७१ मा पनि दोहोरियो जसअन्तर्गत कक्षागत विद्यार्थी संख्याभन्दा घटी भएको अवस्थामा पनि जिशिका दोहोरो तलब निकासा गरेका थिए। यसैगरी, विद्यालयमा महिला, दलित, अपाङ्गता भएका, लोपोन्मुख, द्रन्दपीडित र जेहन्दार विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति वितरण गर्ने क्रममा कार्यक्रमअनुसार वितरण भएको छात्रवृत्ति रकमको अनुगमन र मूल्यांकन गरी अभिलेख नराखेको कुरा २०६६, २०६६ र २०७० को मलेप

महालेखा तथा अखित्यारका प्रतिवेदन अनुसार विद्यालय शिक्षामा हुने गरेका अधिकांश अनियमितता नियम कानूनको अभावमा भन्दा पनि प्रचलित नियम कानूनको सही प्रयोग नगरेर वा गराउन नसकेर भएका छन्।

* * *

विद्यालयीय शिक्षा बजेटको ठूलो अंश सम्बन्धित विद्यालयमार्फत नै खर्च हुन्छ तर वर्तमान संरचना अनुसार महालेखाले विद्यालयको अन्तिम लेखापरीक्षण गर्दैन र सो खर्चको जवाफदेहिता जिशिकामा खोज्दछ।

विद्यार्थीलाई रु.१३ करोड ३५ लाख ६० हजार छात्रवृत्ति वितरण गरेकोमा छात्रवृत्ति रकमको उपयोगप्रति आश्वस्त हुन अनुगमन गरेको छैन।” छात्रवृत्तिको रकम वितरण गर्दा एक प्रकारको छात्रवृत्ति पाइसकेका विद्यार्थीलाई अर्को प्रकारको छात्रवृत्ति दिन मिल्दैन। तर महालेखाको २०७० को प्रतिवेदनमा “कैलालीले रु.८८ लाख ४८ हजार, सप्तरीले रु.८ लाख ४ हजार र दैलेखले रु.३५ लाख २ हजार दोहारो पर्ने गरी निकासा दिएको” उल्लेख छ। अदुआआका अनुसार पाठ्यपुस्तक एवं छात्रवृत्तिका लागि निकासा रकममा पनि अनियमितता भएका छन्। यसअन्तर्गत विद्यार्थीको नाममा आएको पाठ्यपुस्तक र छात्रवृत्तिको रकम आंशिक हप्तमा वितरण गरी बचेको रकम भवन निर्माणमा लगाइएको, दामासाहीले बाँडिएको वा वितरण नगरी स्कूलको खातामा सञ्चित गरिराखिएको जस्ता कुरा अदुआआले उल्लेख गरेको छ।

अखित्यार एवं महालेखाका प्रतिवेदनले अस्तित्वमै नभएका ‘झोले’ विद्यालयको नाममा फर्जी विद्यार्थी संख्या देखाई पाठ्यपुस्तक, छात्रवृत्ति, तलब भत्ता आदि बुँदामा भएका आर्थिक अनियमितता पनि औल्याएका छन्। अखित्यारको २०७०/७१ को प्रतिवेदनले तराईका विभिन्न जिल्लामा यस्ता विद्यालयहरूका लागि “तलब भत्ता, प्रशासनिक खर्च, विद्यार्थी छात्रवृत्ति र भौतिक निर्माण वापत सरकारी अनुदान लिई रकम हिनामिना गर्ने गरेको” तथा यस्ता अनियमिततामा सम्बन्धित जिल्ला शिक्षा अधिकारी, प्रअ र स्रोत व्यक्तिका साथै विव्यसका पदाधिकारीसमेत संलग्न रहेको पाइएको उल्लेख गरेको छ। महालेखाका वार्षिक प्रतिवेदनमा पनि कतिपय जिशिकाले अस्तित्वमै नरहेका, अवास्तविक विद्यालयलाई विभिन्न किसिमका रकम निरन्तर निकासा गरेकोमा “विद्यालयको वास्तविकतावारे छानबीन नगरी पुनः निकासा दिनेउपर आवश्यक कारबाही हुनुपर्ने” र “उपलब्ध गराइएको रकम असुल गरी सञ्चितकोषमा दाखिला गर्नुपर्ने” सुझाइएको छ।

हिसाबकिताब राम्रोसँग नराखिएको

विद्यालयीय शिक्षामा हुने अनियमितताको अर्को पक्ष आय-व्ययको हिसाबकिताबसंग सम्बन्धित छ। केही जिशिकाले विल भर्पाइसहित लेखा राख्नुपर्ने व्यवस्थाको विपरीत खर्च लेखेका छन्। महालेखाको २०६७ को प्रतिवेदनमा “महोत्तरी, सर्लाही, हुम्ला, सप्तरी र पर्सा समेत ६ जिशिकाले विद्यालय सुधार, प्रौढ शिक्षा र परीक्षा आदि कार्यमा खर्चको विल भर्पाइ एवं फाँटवारीबेगर गोश्वारा

भौचरका आधारमा रु.३३ लाख ३६ हजार खर्च “लेखेको” उल्लेख छ। जिशिकाले अधिल्लो वर्षको तलब चालू वर्षमा भुक्तानी गर्दा कारण उल्लेख गरेर कोप तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट समेत प्रमाणित गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। तर मलेपकाका अनुसार २०६८ मा सप्तरी, धनुषालगायतका द जिल्लाले कानूनी प्रक्रिया र प्रमाणबेगर शिक्षकहरूलाई अधिल्लो वर्षको तलब भत्तावापत रु.५ करोड ७६ लाख ८१ हजार निकासा दिएका थिए, जुन २०६८ मा पनि दोहोरिएको थियो।

जिशिकाले तोकिएका विद्यालयमा नियमानुसार इन्टरनेट जडानबापत प्रतिविद्यालय रु.४० हजार र कम्प्युटर कक्षाका लागि प्रतिविद्यालय रु.४० हजारका दरले निकासा दिनसक्ने व्यवस्था छ। तर महालेखाका अनुसार धेरै जिशिकाले छ्नोटमा परेका विद्यालयलाई कम्प्युटर खरीद तथा इन्टरनेट जडान गर्न ठूलो रकम निकासा गरे पनि निकासा भएको रकमबाट विद्यालयले कम्प्युटर खरीद तथा इन्टरनेट जडान कार्य गरे/नगरेको अनुगमन नगरेको र सो सम्बन्धी अभिलेख नराखेको उल्लेख छ। त्यसैगरी कतिपय जिशिकाले अनौपचारिक शिक्षाअन्तर्गत आयआर्जनका लागि सिडमनी उपलब्ध गराए पनि रकमको उपयोग खुल्ने विवरण पेश नगरेको कुरा महालेखाले उल्लेख गरेको छ। महालेखाको २०६८ को प्रतिवेदन अनुसार जिशिका भोजपुरले विभिन्न समूहलाई रु.३ लाख, सुनसरीले रु.८ लाख, सर्लाहीले रु.८ लाख, सूर्खेतले रु.८ लाख सिडमनी उपलब्ध गराएको भए पनि सोको उपयोग खुल्ने विवरण पेश नभएकोले उक्त रकमको स्थिति यकिन गर्न सकिएको छैन। त्यसैगरी केही जिशिकाले प्रवेशिका परीक्षाको उत्तरपुस्तिका परीक्षण तथा सम्परीक्षण गराउँदा, तालीम सञ्चालन गर्दा एवं अन्य सामग्री खरीद गर्दा विलबेगर नै भुक्तानी दिएको पाइन्छ। यस क्रममा “वाराले प्रवेशिका परीक्षासम्बन्धी कार्यमा रु.११ लाख ६६ हजार विलबेगर खर्च गरेको, जिशिका पर्साले जिल्ला शिक्षा समितितर्फ रु.४७ लाख ६१ हजार आम्दानी खर्च देखाएकोमा सो कारोबार पुष्टि गर्ने विल भर्पाइ वैक भौचर, वैक नगरी किताब, वैक स्टेटमेन्टलगायतका कारोबारको श्रेस्ता पेश नगरेको” कुरा मलेपकाको २०६८ को प्रतिवेदनमा उल्लेख छ। साथै, कतिपय जिशिकाले पेशकी कम देखाएर प्रयोजन नखुलाई पेशकी दिएर रकम दुरुपयोग गर्न खोजेको देखिन्छ। मलेपकाका अनुसार जिशिका सर्लाहीले २०६७ मा बाँकी पेशकी रु.५५ लाख ५२ हजार देखाउनुपर्नेमा कार्यालयको अभिलेख तथा आन्तरिक लेखापरीक्षणबाट समेत रु.३३ लाख २८ हजार मात्र बाँकी देखाएको थियो भने २०६८ मा प्रयोजन नखुलाई एक स्रोतव्यक्तिलाई रु.२८ लाख ५३ हजार र चार प्राविधिक सहायकलाई रु.३८ लाख ७ हजार पेशकी दिएको थियो।

विभिन्न जिशिकाले आयव्ययको विवरण कानूनअनुसार राखेका छैन। महालेखाका अनुसार जिशिका सप्तरीले २०६८ मा “कानूनले तोकेका मलेप फारमहरू प्रयोगमा नल्याई टिपोटको आधारमा राजस्व आम्दानी तथा दाखिला गरेको” तथा जिशिका बाराले २०६८ मा “कानूनबोजिम राख्नुपर्ने कुनै पनि राजस्व खाता नराखी नगरी रसिद नियन्त्रण खाताबेगर विभिन्न फाँटबाट नगरी रसिद काटी राजस्व आम्दानी गरेको” देखाएका छैन। मलेपकाका कतिपय प्रतिवेदनमा जिशिकाले जिल्ला शिक्षा कोषबाट सापटी ल्याएको रकम वैक स्टेटमेन्टमा नदेखिएको उल्लेख छ। जिशिका महोत्तरीले २०६७ मा जिल्ला शिक्षा कोषबाट प्राथमिक विद्यालय अनुदानमा रु.३२ लाख ८३ हजार सापटी ल्याएको तर सो रकम सम्बन्धित जिशिकाले वैक खातामा जम्मा नभएको मलेपकाले जानाएको छ। त्यसै जिशिका पर्साले २०६७ मा अनौपचारिक तथा साक्षरता अभियानको

कार्यक्रमअनुसार ४० समूहलाई निकासा गर्नुपर्ने सिडमनी वापतको रु.४ लाखको चेक एक विद्यालय निरीक्षकको नाममा खिचेर रद्द गरी कार्यालयमै राखेको तर वैकमा फ्रिज नगरी नगरी किताबमा खर्च जनाएको थियो। नियमअनुसार जिशिकाले विद्यालयको निकासा सम्बन्धित विद्यालयको वैक खातामा गर्नुपर्दछ। तर कतिपय जिशिकाले सो कार्य गरेका छैनन्। मलेपकाका अनुसार जिशिका सर्लाहीले २०६७ मा रु.२६ लाख ४० हजार विद्यालयलाई निकासा गरी खर्च लेखेकोमा विद्यालयको वैक खाता नम्बर उल्लेख नगरेकोले सो रकम विद्यालयकै खातामा जम्मा भएको आधार नभएको व्यहोरा प्रारम्भिक प्रतिवेदनमा औल्याएपछि रु.१६ लाख २४ हजार असुल भएको थियो।

जिशिकामा जस्तै विद्यालयमा पनि आयव्ययको विवरण ढीकसँग राखिएको छैन। प्रथले विद्यालयको आयव्ययको विवरण दुरुस्त नराखेको, पेशकी समयमै फ्लूर्योर्ट नगरेको, तोकिएको समयमै लेखापरीक्षण नगराएको र एकैपटक विभिन्न वर्षको लेखापरीक्षण गराएको उल्लेख छ। अखित्यारको प्रतिवेदनमा उल्लेख भएन्दा छैन। त्यसैले, भौजूदा नियम कानून बमोजिम अनुगमन तथा आन्तरिक नियन्त्रणमा येष्ट ध्यान दिएको खण्डमा आर्थिक अनियमिततालाई धेरै हदसम्म कम गर्न सकिन्छ। तर आर्थिक अनियमितताका कतिपय कारण संरचनागत छैन जुन खर्चको विकेन्द्रीकरणसँग सम्बन्धित छैन। उदाहरणका लागि, विद्यालयीय शिक्षा बजेटको ठूलो अंश सम्बन्धित विद्यालयमार्फत नै खर्च हुन्छ तर संरचनाअनुसार महालेखाले विद्यालयको अन्तिम लेखापरीक्षण गर्दैन र सो खर्चको जवाफदेहिता खर्चको निकासा दिने जिशिकामा खोज्दछ। विद्यालयले अन्तिम लेखापरीक्षण त गराउँद्य तर सोको उपयोगिता ‘लेखापरीक्षण गराउने’ मा मात्र सीमित हुन्छ। यस्तो अवस्थामा खर्च गर्ने संस्थाबाट नै सो खर्चको जवाफदेहिता पनि खोजिनु जरूरी देखिन्छ। (लेखकहरू मार्टिन चौतारीसँग आबद्ध अनुसन्धान हुन्।)

निष्कर्ष

अखित्यार र महालेखाका विगत पाँच वर्षका प्रतिवेदनले विद्यालय तहको शिक्षामा हुने गरेका आर्थिक अनियमितताको स्वरूपमा समानता रहेको देखाएका छैन। यस्ता अनियमितता विशेषगरी भौतिक निर्माण कार्य, शिक्षक र विद्यार्थी संख्या स्फीति तथा आयव्ययको हिसाबकिताब राम्रो नराखेको जस्ता पक्षसँग सम्बन्धित छैन र यी बुँदाअन्तर्गत हरेक वर्ष अनियमितता हुने गरेका छैन। यस्ता अनियमितता धेरै जिशिकाले देखाउँदा भएका छैन। यसले के देखाउँद्य भने नियमनकारी निकायहरूले आर्थिक सुशासनका लागि गरेका सिफारिश निकै कम मात्रा कार्यान्वयन भएका छैन र यिनले इङ्गित गरेका कमी-कमजोरीको उचित सम्बोधन सम्बन्धित पक्षले गर्न सकेका छैनन्।

महालेखा तथा अखित्यारका प्रतिवेदन अनुसार विद्यालय शिक्षामा हुने गरेका अधिकांश अनियमितता नियम कानूनको सही प्रयोग नगरेर वा गराउन नसकेर भएका छैन। त्यसैले, भौजूदा नियम कानून बमोजिम अनुगमन तथा आन्तरिक नियन्त्रणमा येष्ट ध्यान दिएको खण्डमा आर्थिक अनियमिततालाई धेरै हदसम्म कम गर्न सकिन्छ। तर आर्थिक अनियमितताका कतिपय कारण संरचनागत छैन जुन खर्चको विकेन्द्रीकरणसँग सम्बन्धित छैन। उदाहरणका लागि, विद्यालयीय शिक्षा बजेटको ठूलो अंश सम्बन्धित विद्यालयमार्फत नै खर्च हुन्छ तर संरचनाअनुसार महालेखाले विद्यालयको अन्तिम लेखापरीक्षण गर्दैन र सो खर्चको जवाफदेहिता खर्चको निकासा दिने जिशिकामा खोज्दछ। विद्यालयले अन्तिम लेखापरीक्षण त गराउँद्य तर सोको उपयोगिता ‘लेखापरीक्षण गराउने’ मा मात्र सीमित हुन्छ। यस्तो अवस्थामा खर्च गर्ने संस्थाबाट नै सो खर्चको जवाफदेहिता पनि खोजिनु जरूरी देखिन्छ।

पदीय दायित्व पूरा नगर्नु भनेको समाज र राष्ट्रको लागि धोका हो ।

नेपाल सरकार
सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय
सूचना विभाग